

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาดัชนีชี้วัด อีเกิลักษณะแห่งตน และความสามารถในการเผชิญปัญหาของนักเรียนอาชีวศึกษา และเปรียบเทียบดัชนีชี้วัด อีเกิลักษณะแห่งตน และความสามารถในการเผชิญอุปสรรคของนักเรียนอาชีวศึกษา รวมทั้งศึกษาความสัมพันธ์ดัชนีชี้วัดกับอีเกิลักษณะแห่งตน และความสามารถในการเผชิญอุปสรรคในนักเรียนอาชีวศึกษา

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานี้ ได้แก่ วิทยาลัยอาชีวศึกษาในวิทยาลัยอาชีวศึกษา-เสาวภา ในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2554 จำนวน 100 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของนักเรียนอาชีวศึกษา ส่วนที่ 2 แบบสอบถามดัชนีชี้วัด จำนวน 48 ข้อ ลักษณะการตอบแบบสอบถามเป็นแบบประเมินค่า 4 ระดับ คือ เป็นประจำ บ่อยครั้ง บางครั้ง และไม่เคย ส่วนที่ 3 แบบสอบถามอีเกิลักษณะแห่งตน จำนวน 30 ข้อ ลักษณะการตอบแบบสอบถามเป็นแบบประเมินค่า 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด และส่วนที่ 4 แบบสอบถามความสามารถในการเผชิญอุปสรรค จำนวน 40 ข้อ ลักษณะการตอบแบบสอบถามเป็นแบบประเมินค่า 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์ เพื่อวิเคราะห์ความถี่ ค่าร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่า t (t -test independent) และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's product moment correlation coefficient) ระหว่างดัชนีชี้วัดกับอีเกิลักษณะแห่งตน และความสามารถในการเผชิญอุปสรรค

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างต้นทุนชีวิตกับเอกลักษณ์แห่งตน และความสามารถในการเผชิญอุปสรรคของนักเรียนอาชีวศึกษา สรุปผลดังนี้

1. นักเรียนอาชีวศึกษามีค่าเฉลี่ยต้นทุนชีวิตภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 1.88$) ต้นทุนชีวิตรายด้านที่อยู่ในระดับมาก ได้แก่ พลังครอบครัว ($\bar{X} = 2.18$) ส่วนพลังตัวตน พลังเพื่อน พลังสร้างปัญญา และพลังชุมชน อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 1.97$, $\bar{X} = 1.89$, $\bar{X} = 1.87$ และ $\bar{X} = 1.58$ ตามลำดับ)

2. นักเรียนอาชีวศึกษามีค่าเฉลี่ยเอกลักษณ์แห่งตนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.77$) เอกลักษณ์แห่งตนรายด้านที่อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการตระหนักรู้ทางเพศ ด้านความมั่นใจในตนเอง ด้านการเป็นผู้นำ/ผู้ตาม ($\bar{X} = 3.68$, $\bar{X} = 3.68$, $\bar{X} = 3.53$ ตามลำดับ) เอกลักษณ์แห่งตนรายด้านที่อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ด้านการเรียนรู้ บทบาท ด้านการรับรู้เวลา ด้านความสามารถในการทำงาน และด้านการมีอุดมคติยึดถือปฏิบัติ ($\bar{X} = 3.47$, $\bar{X} = 3.37$, $\bar{X} = 3.32$ และ $\bar{X} = 3.24$ ตามลำดับ)

3. นักเรียนอาชีวศึกษามีความสามารถในการเผชิญอุปสรรคในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.58$) ความสามารถในการเผชิญอุปสรรครายด้านที่อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการรับรู้ถึงระดับอุปสรรค ด้านการมีการนำตนเองเข้าไปแก้ไขปัญหาด้านอดทนทนทานต่ออุปสรรค ($\bar{X} = 3.72$, $\bar{X} = 3.68$, $\bar{X} = 3.58$ ตามลำดับ) ความสามารถในการเผชิญอุปสรรครายด้านที่อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ การควบคุมอุปสรรค ($\bar{X} = 3.31$)

4. นักเรียนอาชีวศึกษาที่มีต้นทุนชีวิตต่างกันมีเอกลักษณ์แห่งตนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยนักเรียนอาชีวศึกษาที่มีต้นทุนชีวิตสูงมีเอกลักษณ์แห่งตนสูงกว่านักเรียนอาชีวศึกษาที่มีต้นทุนชีวิตต่ำ ไปตามสมมติฐานที่ 1

5. นักเรียนอาชีวศึกษาที่มีต้นทุนชีวิตต่างกันมีความสามารถในการเผชิญอุปสรรคไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 2

6. ต้นทุนชีวิตของนักเรียนอาชีวศึกษามีความสัมพันธ์ในทางบวกกับเอกลักษณ์แห่งตน ($r = .47$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 3

7. ต้นทุนชีวิตของนักเรียนอาชีวศึกษาไม่สัมพันธ์กับความสามารถในการเผชิญอุปสรรค ($r = .04$) ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 4

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ ดังนี้

1. นักเรียนอาชีวศึกษามีต้นทุนชีวิตอยู่ในระดับปานกลาง (ดูตาราง 2) นักเรียนอาชีวศึกษาได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว (พลังครอบครัว) อยู่ในระดับมาก แสดงว่าครอบครัวให้การส่งเสริมให้นักเรียนอาชีวศึกษามีพัฒนาการตามวัยที่เหมาะสม สุริยเดว ทรีปาตี (2552ก, หน้า 33) กล่าวว่า พลังครอบครัวทำให้เด็กมีความเชื่อมั่นในตนเอง กล้าปฏิเสธเพื่อนในพฤติกรรมเสี่ยง ส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเอง การยึดมั่นในพฤติกรรมที่ดี ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้ช่วยให้บุคคลหลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่ไม่ดีได้

2. จากการศึกษาครั้งนี้จะเห็นได้ว่า นักเรียนอาชีวศึกษาอยู่ในช่วงวัยรุ่น ซึ่งส่วนใหญ่มีเอกลักษณ์แห่งตนอยู่ในระดับมาก ดังข้อมูลที่ปรากฏ (ดูตาราง 3) สอดคล้องกับแนวคิดของ Erikson ที่กล่าวว่า มนุษย์ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ถ้าปราศจากการรู้ถึงเอกลักษณ์แห่งตน ซึ่งการแสวงหาเอกลักษณ์แห่งตนจะมีอยู่ทุกช่วงชีวิต แต่จะมีระยะวิกฤตในช่วงวัยรุ่น ดังนั้นวัยรุ่นจึงเป็นช่วงวิกฤตที่เอกลักษณ์แห่งตนจะต้องพัฒนาดีกว่าช่วงใด ๆ ของชีวิต ที่จริงการแสวงหาเอกลักษณ์แห่งตนได้เริ่มต้นมาเรื่อย ๆ ตั้งแต่วัยเด็ก แต่จะสมบูรณ์ในช่วงวัยรุ่น และการศึกษาที่ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมภาพร ไพทิสัทธิกุล (2546) ศึกษาเรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเอกลักษณ์แห่งตน และพฤติกรรมการเผชิญปัญหาของวัยรุ่นในกรุงเทพมหานคร พบว่า วัยรุ่นมีเอกลักษณ์แห่งตนอยู่ในระดับมาก

3. จากการศึกษาครั้งนี้ พบว่า นักเรียนอาชีวศึกษาส่วนใหญ่มีความสามารถในการเผชิญอุปสรรคอยู่ในระดับมาก ดังข้อมูลที่ปรากฏ (ดูตาราง 4) สอดคล้องกับ นิธิดา ทองใส (2551) ศึกษาเรื่อง การศึกษาความสามารถในการเผชิญอุปสรรค และคุณธรรมจริยธรรม ของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ สาขาวิชาต่างกัน โรงเรียนวานิชพาณิชย์การ จังหวัดนนทบุรี จำนวน 180 คน ที่พบว่า มีค่าเฉลี่ยความสามารถในการเผชิญอุปสรรคอยู่ในระดับมาก

เช่นกัน ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะนักเรียนอาชีวศึกษาเป็นช่วงที่นักเรียน ต้องเผชิญกับ ปัญหาต่าง ๆ ค่อนข้างมาก ดังนั้น ประสบการณ์ที่ต้องเผชิญกับปัญหาทำให้นักเรียน รวมกลุ่มกันและเผชิญปัญหาคัวยกัน ทำให้มีความสามารถในการเผชิญปัญหามากขึ้น

4. นักเรียนอาชีวศึกษาที่มีต้นทุนชีวิตต่างกันมีเอกลักษณ์แห่งตนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดังข้อมูลที่ปรากฏ (ดูตาราง 5) โดยนักเรียน อาชีวศึกษาที่มีต้นทุนชีวิตสูงมีเอกลักษณ์แห่งตนสูงกว่านักเรียนอาชีวศึกษาที่มีต้นทุน ชีวิตต่ำ เป็นไปตามสมมติฐานที่ 1 ที่เป็นเช่นนี้ เพราะนักเรียนอาชีวศึกษาที่มีต้นทุนชีวิตสูง มีต้นทุนชีวิตภายในและภายนอก ซึ่งประกอบไปด้วย พลังตัวตน พลังครอบครัว พลังปัญญา พลังเพื่อน และพลังชุมชน ที่เป็นพื้นฐานการสร้างเอกลักษณ์แห่งตน โดยเฉพาะครอบครัว และเพื่อน ที่มีอิทธิพลต่อนักเรียนอาชีวศึกษาซึ่งอยู่ในช่วงวัยรุ่น ดังที่ สมร ทองดี (2532, หน้า 137) กล่าวว่า ในช่วงวัยรุ่นแสวงหาเอกลักษณ์ของตนเองนั้น วัยรุ่นจะเรียนรู้จากประสบการณ์ ต่าง ๆ ทั้งสภาพแวดล้อมทางสังคม ครอบครัว ครู และกลุ่มเพื่อน และจากประสบการณ์ ต่าง ๆ เหล่านี้ อาจก่อให้เกิดความสับสน และไม่แน่ใจปัญหาต่าง ๆ ที่ทำให้วัยรุ่นมีความสับสน ในการแสวงหาเอกลักษณ์แห่งตน

5. นักเรียนอาชีวศึกษาที่มีต้นทุนชีวิตต่างกันมีความสามารถในการเผชิญอุปสรรค ไม่แตกต่างกัน ดังข้อมูลที่ปรากฏ (ดูตาราง 6) ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 2 ที่ว่า นักเรียนอาชีวศึกษาที่มีต้นทุนชีวิตต่างกันจะมีความสามารถในการเผชิญอุปสรรคแตกต่างกัน ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า ความสามารถในการเผชิญอุปสรรคในหลักของจิตวิทยาว่าด้วยการ เรียนรู้ อธิบายว่า ความสามารถในการเผชิญอุปสรรคเป็นรูปแบบปฏิบัติการตอบสนองหรือ พฤติกรรมของคนนั้น ๆ ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่ได้รับในแต่ละคนมีรูปแบบการ ตอบสนองต่อวิกฤติแตกต่างเฉพาะตนสามารถฝึกฝนให้ปรับปรุงวิธีที่จะตอบสนองต่อ วิกฤติให้ดีขึ้นได้ (Stoltz, 1997, p. 332) ดังที่ มัณฑรา ธรรมนุสย์ (2544, หน้า 14) กล่าวว่า ความสามารถในการเผชิญอุปสรรคเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ ฝึกฝนได้ และพัฒนาได้เกิดขึ้นได้ อย่างแน่นอน โดยใช้การฝึกอบรมที่เหมาะสม แสดงให้เห็นว่า ความสามารถในการเผชิญ อุปสรรคของวัยรุ่นเป็นเรื่องที่พัฒนาได้ จะเห็นได้ว่า แม้คนเราจะอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี หรือมีปัจจัยเสี่ยงเยอะก็ไม่ได้หมายความว่า คน ๆ นั้นจะมีปัญหาเสมอไป เพราะ ความสามารถในการเผชิญอุปสรรคเป็นเรื่องที่พัฒนาได้

6. จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างต้นทุนชีวิตกับเอกลักษณ์แห่งตน พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .47 ดังข้อมูลที่ปรากฏ (ดูตาราง 7) แสดงให้เห็นว่า ต้นทุนชีวิตมีความสัมพันธ์ทางบวกกับเอกลักษณ์แห่งตนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 3 และจากการศึกษาครั้งนี้ พบว่า ต้นทุนชีวิตทั้ง 4 ด้าน คือ พลังครอบครัว พลังตัวตน พลังเพื่อนและ โรงเรียน พลังปัญญา มีความสัมพันธ์กับ เอกลักษณ์แห่งตน ยกเว้นพลังชุมชนซึ่งไม่มีความสัมพันธ์กับเอกลักษณ์แห่งตน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพลังตัวตนทำให้วัยรุ่นเห็นคุณค่าในตนเอง สร้างศรัทธาและความเชื่อมั่นในตนเอง องค์กรประกอบเหล่านี้ทำให้วัยรุ่นสามารถค้นหาเอกลักษณ์แห่งตนได้ สอดคล้องกับ กาญจนา พึ่งเนตร (2537) ศึกษาเรื่อง การศึกษาสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลกับ อัตลักษณ์แห่งตนของวัยรุ่นใน โรงเรียนมัธยมศึกษา ในเขตอำเภอเมือง พิษณุโลก จำนวน 293 คน พบว่า นักเรียนที่มีเอกลักษณ์แห่งตน มั่นใจ มั่นคงทางอารมณ์ และมีความภาคภูมิใจในตนเอง

พลังครอบครัวพัฒนาบุคลิกภาพ ทักษะคิด และความประพฤติกของวัยรุ่น พลังครอบครัวมีส่วนช่วยวัยรุ่นให้ผ่านวิกฤตของการค้นหาเอกลักษณ์แห่งตนได้ ดังนั้น รูปแบบของความสัมพันธ์ในครอบครัวหรือบรรยากาศในครอบครัวจึงมีผลต่อเอกลักษณ์แห่งตนของวัยรุ่น สอดคล้องกับการศึกษาของ จริยกุล ศรีสุวรรณ (2542) ศึกษาเรื่อง การศึกษาเอกลักษณ์แห่งตนของนักเรียนวัยรุ่นตอนปลาย โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัด กรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร พบว่า นักเรียนวัยรุ่นตอนปลายที่มาจากครอบครัวที่มี บรรยากาศครอบครัวต่างกันมีเอกลักษณ์แห่งตนแตกต่างกัน โดยนักเรียนที่มีบรรยากาศครอบครัวดี มีเอกลักษณ์แห่งตนสูงกว่านักเรียนที่มีบรรยากาศครอบครัวปานกลาง และนักเรียนที่มีบรรยากาศครอบครัวไม่ดี และสอดคล้องกับการศึกษาของ เสาวภา เบ็ญจพันธุ์-ทวี (2540) ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูและสัมพันธ์ภาพใน ครอบครัวกับเอกลักษณ์แห่งตนของเด็กวัยรุ่น พบว่า สัมพันธ์ภาพในครอบครัวและการ อบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล อารมณ์ สามารถทำนายเอกลักษณ์แห่งตนของเด็กวัยรุ่นได้ ตามลำดับ เด็กวัยรุ่นที่มีสัมพันธ์ภาพในครอบครัวดี จะมีเอกลักษณ์แห่งตนสูงกว่าเด็กที่มี สัมพันธ์ภาพในครอบครัวไม่ดี

ด้านพลังเพื่อน กลุ่มเพื่อนมีความสำคัญต่อวัยรุ่น เนื่องจากสัมพันธภาพที่ดีกับเพื่อนทำให้วัยรุ่นรู้สึกที่ตนเองได้รับการยอมรับจากกลุ่ม เกิดความรู้สึกดีกับตัวเอง รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า และเข้าใจถึงบทบาทที่ควรมี และควรเป็นของตนเอง ดังนั้นกลุ่มเพื่อนจึงมีผลต่อเอกลักษณ์แห่งตนของวัยรุ่น สอดคล้องกับ จริยกุล ตรีสุวรรณ (2542) ศึกษาเรื่อง การศึกษาเอกลักษณ์แห่งตนของนักเรียนวัยรุ่นตอนปลาย โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัด กรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร พบว่า เอกลักษณ์แห่งตนของวัยรุ่นตอนปลายมีความสัมพันธ์ กับสัมพันธภาพกับเพื่อน

ด้านพลังปัญญาเป็นพลังความมุ่งมั่นในการเพิ่มพลังปัญญา ได้รับการสนับสนุน และส่งเสริมให้เกิดกระบวนการ-เรียนรู้ทั้งใน และนอกระบบการศึกษา ทั้งนี้วัยรุ่นที่มีพลังปัญญาหรือได้รับการสนับสนุนในเรื่องนี้ จะทำให้วัยรุ่นเห็นความสำคัญของการศึกษา และชวนขวยที่จะแสวงหาข้อมูล และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่จะทำใหตนเองมีความรู้กว้างขวางขึ้น ซึ่งข้อมูลหรือประสบการณ์ต่าง ๆ นั้นจะมีประโยชน์ต่อการรู้จัก และเข้าใจตนเองของนักเรียนอาชีวศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับ จริยกุล ตรีสุวรรณ (2542) ศึกษาเรื่อง การศึกษาเอกลักษณ์แห่งตนของนักเรียนวัยรุ่นตอนปลาย โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัด กรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร พบว่า เอกลักษณ์แห่งตนของนักเรียนวัยรุ่นตอนปลายขึ้นอยู่กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สำหรับด้านพลังชุมชนที่ไม่พบว่ามีความสัมพันธ์กับเอกลักษณ์แห่งตนของนักเรียนอาชีวศึกษานั้นอาจเป็นเพราะในวัยนี้ นักเรียนจะอยู่กับกลุ่มเพื่อน มีการปฏิบัติตัวตามกลุ่ม และอาศัยกลุ่มเป็นตัวอ้างอิง (point of reference) ในความเป็นตัวตนของตน นอกจากนี้ สุริยเดว ทริปาติ (2552ก) ชี้ว่าปัจจุบันในบ้านเรา พลังชุมชนค่อนข้างอ่อนแออย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมเมืองใหญ่ สภาพการดำเนินชีวิตมีลักษณะต่างคนต่างอยู่ ขาดการพึ่งพาอาศัยกัน ขาดการอยู่ร่วมกันอย่างสังคม ขาดการเป็นผู้ให้และผู้รับทำให้เด็กมักจะรู้สึกโดดเดี่ยว ขาดความรู้สึกผูกพันกับชุมชน ทำให้พลังชุมชนไม่มีผลต่อการมีเอกลักษณ์แห่งตนของนักเรียนอาชีวศึกษา

7. จากการวิจัยครั้งนี้ พบว่า นักเรียนอาชีวศึกษามีต้นทุนชีวิตไม่สัมพันธ์กับความสามารถในการเผชิญอุปสรรค ดังข้อมูลที่ปรากฏ (ดูตาราง 8) ผลการศึกษารั้งนี้ไม่สนับสนุนสมมติฐานที่ตั้งไว้ อาจอธิบายได้ว่า นอกจากต้นทุนชีวิต อาจมีปัจจัยอื่น ๆ ที่

ส่งผลต่อความสามารถในการเผชิญอุปสรรคของนักเรียนอาชีวศึกษา ดังที่ Stoltz (1997) ได้เสนอแนวคิดพื้นฐานของความสามารถในการเผชิญอุปสรรค ซึ่งในการประกอบกันเป็น ผนังแต่ละด้านที่ประกอบกันขึ้นเป็นพีระมิดแห่งความสามารถในการเผชิญอุปสรรค องค์ประกอบของ 3 หลักการดังกล่าว คือ จิตวิทยาว่าด้วยการเรียนรู้ (cognitive psychology) สรีระวิทยาของระบบประสาท (neurophysiology) และอิมมูโนวิทยาของจิตประสาทหรือ จิตประสาทภูมิคุ้มกัน (psycho-neuroimmunology) Stoltz (1997) อธิบายความสามารถในการเผชิญอุปสรรคในหลักของจิตวิทยาว่าด้วยการเรียนรู้ ว่าเป็นรูปแบบปฏิกิริยาตอบสนองหรือพฤติกรรมของคนนั้น ๆ ต่อปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น หรือเป็นรูปแบบพฤติกรรมตอบสนองต่อปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต ซึ่งเป็นกลไกของสมองเกิดจากใยประสาทต่าง ๆ ถูกสร้างขึ้น และความสามารถในการเผชิญอุปสรรคสามารถฝึกฝนได้ ทั้งนี้ ความสามารถในการเผชิญอุปสรรคของวัยรุ่นน่าจะขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่ได้รับ ในแต่ละคนมีรูปแบบการตอบสนองต่อวิกฤติแตกต่างกัน สามารถฝึกฝนให้ปรับปรุงวิธีที่จะตอบสนองต่อวิกฤติให้ดีขึ้นได้ และยังแข็งแกร่งขึ้นเมื่อเวลาผ่านไป ดังที่ มัณฑรา ชรรมนุศย์ (2544, หน้า 14) กล่าวว่า ความสามารถในการเผชิญอุปสรรคเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ ฝึกฝนได้ และพัฒนาได้เกิดขึ้นได้อย่างแน่นอน โดยใช้การฝึกอบรมที่เหมาะสม แสดงให้เห็นว่า ความสามารถในการเผชิญอุปสรรคของวัยรุ่นเป็นเรื่องที่พัฒนาได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นันทิยา วชิรลาภไพฑูรย์ (2547) ศึกษาเรื่อง การเพิ่มระดับความสามารถในการเผชิญและฟันฝ่าอุปสรรคโดยการเรียนรู้พฤติกรรมเผชิญและฟันฝ่าอุปสรรค: กรณีศึกษาเยาวชนกระทำผิดชาย พบว่า ระดับความสามารถในการเผชิญและฟันฝ่าอุปสรรคของเยาวชนชายเพิ่มขึ้นหลังการเข้าร่วม โปรแกรมการเรียนรู้พฤติกรรมเผชิญและฟันฝ่าอุปสรรค เช่นเดียวกันกับการศึกษาของ มะลิวรรณ เชียงทอง (2548) ศึกษาเรื่อง ผลของการใช้โปรแกรมการรับรู้ความสามารถของตนเองที่มีต่อความสามารถในการเผชิญปัญหาและฟันฝ่าอุปสรรคของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 พบว่า ความสามารถในการเผชิญอุปสรรคของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 เพิ่มขึ้นหลังเข้า โปรแกรมการรับรู้ความสามารถของตนเอง และสอดคล้องกับ วันเพ็ญ วิวิธศิริ (2550) ศึกษาเรื่อง การสร้างโปรแกรมการฝึกอบรมเพื่อการพัฒนาความสามารถในการเผชิญอุปสรรคในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ พบว่า พยาบาลวิชาชีพที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีความสามารถในการเผชิญอุปสรรค

ในการทำงานแตกต่างกัน และหลังการเข้าร่วม โปรแกรมพัฒนาความสามารถในการเผชิญอุปสรรค พยาบาลวิชาชีพมีความสามารถในการเผชิญอุปสรรคในการทำงานเพิ่มขึ้น

ผลที่ได้รับจากการศึกษาในครั้งนี้ สรุปได้ว่า ต้นทุนชีวิตของนักเรียนอาชีวศึกษามีความสัมพันธ์กับเอกลักษณ์แห่งตน ดังนั้นในการที่จะช่วยให้นักเรียนอาชีวศึกษาสามารถค้นพบเอกลักษณ์แห่งตนนั้น เราควรเสริมสร้างต้นทุนชีวิตทั้ง 5 ด้าน เพื่อที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาเอกลักษณ์แห่งตนของนักเรียนอาชีวศึกษาเป็นไปด้วยดี เป็นรากฐานที่ดีสำหรับวัยผู้ใหญ่ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

ผลการวิจัยครั้งนี้ สามารถสรุปได้ว่า ต้นทุนชีวิตเป็นส่วนที่จะช่วยในการพัฒนาเอกลักษณ์แห่งตนของวัยรุ่นทุกคนที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน ดังนั้นพ่อ แม่ ญาติ พี่น้อง เพื่อนบ้าน คนในชุมชน ครูที่โรงเรียน ควรตระหนักถึงความสำคัญของต้นทุนชีวิต และเสริมสร้างให้เด็กและเยาวชนไทยมีต้นทุนชีวิตที่ดี เพื่อส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนค้นพบ และมีเอกลักษณ์แห่งตนที่ดี เพื่อลดพฤติกรรมเสี่ยง และเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ อันจะเป็นกำลังสำคัญของสังคมต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยในครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างต้นทุนชีวิต เอกลักษณ์แห่งตนและความสามารถในการเผชิญอุปสรรค ของเด็กในช่วงวัยที่ต่างกันเพื่อศึกษาให้ทราบว่าควรพัฒนาองค์ประกอบใดในช่วงเวลาใดที่จะเกิดประโยชน์ต่อเด็ก
2. ตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นนักเรียนเรียนอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ดังนั้นควรศึกษาเพิ่มเติมในโรงเรียนประเภทอื่น ๆ ด้วย เช่น อาชีวศึกษาในสังกัดเอกชน โรงเรียนเทคนิค และวัยรุ่นกลุ่มอื่น ๆ ที่ไม่ได้อยู่ในระบบโรงเรียน เช่น การศึกษานอกโรงเรียน การศึกษาแบบโฮมสกูล เป็นต้น

3. ควรจะมีการศึกษาปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อความสามารถในการเผชิญอุปสรรค
ของนักเรียนอาชีวศึกษา